

SAHİBİ :

TÜRKİYE İSLAM ENSTİTÜLERİ
TALEBE FEDERASYONU ADINA
GENEL BAŞKAN

Caâid BALTACI

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ :

**A. Vehbi
VAKKASOĞLU**

İDARE MÜDÜRÜ :

İSMAİL L. ÇAKAN

BU SAYIDA

SELÂM	İSLAM MEDENİYETİ
FETİH ve FÂTİH	N. Sami BANARLI
FÂTİHİ YETİŞTİREN MUHİT	Prof. Dr. B. N. ŞEHİSÜVAROĞLU
İSTANBULUN FETHİ	Tahsin ÜNAL
FETİH (Şiir)	A. Nihat ASYA
AYASOFYA	N. Fazıl KISAKÜREK
FETHİN MÂNÂSİ	Prof. Dr. Süheyl ÜNVİER
FETİH BİBLİYOGRAFYASI ...	Dr. M. C. Şehabeddin TEKİNDAG
RUM MAYASI	Prof. Dr. M. Şekip TUNÇ
FÂTİH'İN GAYESİ	Yük. Müh. Ömer KIRAZOĞLU
FÂTİH'E (Şiir)	Doç. Dr. M. Nihat ÇETİN
FETİH'İN 515. YILI	Prof. Dr. Z. Fahri FİNDİKOĞLU
İSTANBUL'UN FETHİ (Şiir) ...	Süleyman Arif EMRE
VE 29 MAYIS	Ali Himmet BERKİ
ŞAİR FÂTİH	Prof. Dr. F. Kadri TEMURTAŞ
AYASOFYA, NE KADAR SA- BİRLİSİN	Sezal KARAKOÇ
FÂTİHİ ANLAMAK	Sabri AKDENİZ
FETİH (Şiir)	Kenan SEYİTHANOĞLU
EDİRNE KAPİ	Hasan ÖZÖNDER
ÇEHRESİ DEĞİŞEN ŞEHİR VEDÂ	E. Hakkı AYVERDİ
SUALLERE CEVAPLAR	T. Sıtkı BALCI
TIYATRO FESTİVALİ	Gazi MERT
FETİH (Şiir)	Hilmi KURFULUS
FETİH HİLÂLİNİN ZAFERİ FÂTİH SULTAN MEHMED'E (Şiir)	A. Nihat ASYA
İSTANBUL'UN KURULUŞU ...	İ. Semahaddin CEM
	Hayrûnnisa ÇİĞDEM
	Prof. Dr. M. Halil YINANC

İDAREHANE

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu Genel Merkezi
Nuruosmaniye Caddesi No: 82/1
Tel. : 22 46 02

CAĞALOĞLU — İSTANBUL

Haberleşme Ve Havale Adresi :
İSLÂM MEDENİYETİ, P.K. : 1315

S İ R K E C İ

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: T.I.H.O.M.C.F. Genel Başkanı: Mehmet KARAMAN
Kayseri: T.I.E.T.F. İkinci Başkanı : İ. N. NURSAĞAN
Konya : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Ahmet FİDAN
İzmir : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Orhan ÇETİN

TEKNİK KADRO

Dış Münaşebetler : Mahmut ÖZTÜRK
Sekreter : Ressam :
Erdoğan ATAĞ Gürbüz AZAK
Dizgi ve Baskı : T A N M A T B A A S I — İSTANBUL
Yıl : 1. Sayı : 10
Basıldığı Tarih : 29 Mayıs 1968

ABONE

İLÂN TARİFESİ

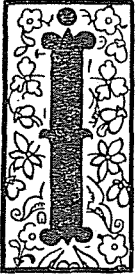
Yıllık : 12 sayı, 30. TL. Dış Kap.: 2 renk 2.500 TL.
Tek renk 2.000 TL.
Altı Aylık : 6 sayı, 15. TL. İç Kapak: 2 renk 1.500 TL.
Tek renk 1.000 TL.
Öğrencilere % 20 Tenzilât yapılır. Renkli ilân sahifesi :
Yabancı Memleketlere İki katı. Tamamı : 1.200 TL.
Bir sayısı : 250 Kuruş. 1/2 : 750 TL.
1/4 : 400 TL.
1/8 : 250 TL.

Mecmuamızdaki yazılar me'hoz gösterilmeden alınmaz.
Gönderilen yazılar basılsın basılmıyın iade edilmez.

Fetih hakkında

● Bibliyografya

DR. M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAG

İstanbul'un fethi hâdisesi sebep ve neticeleri bakımından XV. yüzyıl Türk tarihinin en mühim hâdiselerinden biridir.

Bu hâdisenin hakkında malûmat veren Osmanlı kaynaklarının başında Ebu'l-Hayr-i Rûmî namında bir tarikat şeyhinin *Saltih-nâme* adlı kitabını zikretmek icabeder (1). Bu kitapta, müellif, Fâtih'in İstanbul'da yerleşmesine muhalif bir ifade kullanıyor (2). Biz bu kaydı buraya naklediyoruz: "Pes Sultân Muhammed Pâdişâh oldu.

Andan kâsî eyledi kim İstanbul'u feth eyleye, ortada beğ iki olmaya müslümanlara; pes beğler eyittiler: Deden Yıldırım (615a) aldı, içinde bin ev kodu, anı sonra kâfirler kırdılar, andan Murad Hân vardı, alayazdı, burca âlem dikülüb dururken giru feragat idüp, vaz geçdi. Sa'b kal'adır, zabtı müşkildür, hem nuhûs yerdîr. Nuhûsta sebep bu oldu kim şeytan aleyhü'l-la'ne la'net olunup yere incek, nâmubarek ayağın bu yere basdı. Pes her devirde anun için yere geçer, kusûf olur. Rivayetdir âkîbet yere geçe, zina ve livâta ve fisk ve fucûrlar' olmakdan yirine kara su gice çıka, harab kala idi. Dahî bu şehrin kahta hergiz gitmez, huzûr ve sürûr yeri değildir. Meğer alursan, Ayasofya çevresine divar çeküp, bâkisin yıkasın ve eğer bu şehri mâmur eyliyesin tamam âlemi harâb itmesine sebep olursun. Bu hod mâmur olmaz, ne kadar yapasın giru yıkulur" didiler. Pâdişâh itdi "Hele feth olsun, nihâyet biz yıkavuz" dedî, (Dahî) heman leşker cem' idüp, gazây-i ekberdür diyüp, varup İstanbul'u muhasara eyledi (615b)".

Bundan sonra meslek icabı İstanbul'un fethinde bulunan Dursun Bey'in *Târih-i Ebu'l-Fetih* adlı eserini zikretmek icabeder (3). Dursun Bey, Fâtih'in Ayasofya'ya duhulünde beraber bulunmuştur. 846-893 seneleri vekayîni ihtiva eden eser, İstanbul'un muhasara ve zaptı hâdisesini tesbit için, en başta gelen bir kaynaktır. Dursun Bey'in, Fâtih'in gemilerini Halic'e indirmesini anlatan satırlarını buraya naklediyorum: "emr itdi ki, kadırgalar vefayik kayıklardan bir nice

gemileri kal'a i Kal'ata ensesinden boğaz denizinden korudan çekdirüp, limon denizine salalar, tâ ki mîn külli 'l-cevâhib muhasara kılınup, düşmenin tebeddül ve teferrukuna sebep ola. Bu ferman-ı kader-tuvanla san'at cerr-i eskalde maâhir mühendisîn ve mellâhîn hâzır olundu ve vefk-ı pâdişâh-ı islâm gemileri günâgün ve levnâlevn bayraklarla bezeyüp, yelkenler açdılar kal'a Kal'ata ensesinden havada yürütdiler, belki uçurdular (s. 46-47)".

Enveri'nin elimize geçmemiş olan *Teferrüc-nâme* adlı eserinde de, bu mevzû ile ilgili olacağını zannediyorum. Bu kitap hakkında *Düstür-nâme*'de şu kayıt vardır:

**Çün Teferrüc-nâme'yi kıldım temâm
Pâdişâh âdına idüb ihtimâm**

(Enveri, *Düstür-nâme*, nşr. M. Halil [Yınanç], Şst., 1929, s. 4). 1869'da yazılarak Mahmud Paşa'ya ithaf olunan *Düstür-nâme*, İstanbul'un fethi hakkında ilk malûmat veren eserlerden biri olmasına rağmen, gayet kısadır:

**Mülk-i Osmân'da ne kim varsa gemi
Geldi İstanbul'a bile âdemi
Kal'aya karşı konar şâh-ı guzât
Doldı sahra vü kuh leşker her cihât
Toplar düzöldi önünde mitres
Düşdi a'dâ'nın içine vehm ü ters (bk. s. 95)**

(*Düstür-nâme*'nin henüz yarım kalan ayrı bir neşri için bk. Irène Mélikoff-Sayar, *Le Destan d'Umur Pacha* (Bibl. Byzantine), Paris, 1954).

İstanbul'un muhasara ve zaptından bahseden muhtelif Osmanlı kaynakları arasında mümtaz bir mevki işgal eden Kemal Paşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı kitabını burada zikretmek lâzımdır. Burada, diğer kaynaklarından fazla malûmat bulmak mümkündür. İleride vereceğimiz mufassal malûmata intizaren bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 61-63; L. Forrer, *Hand-schriften osmanischer Historiker in Istanbul, Der Islam, XXVI, 1942, s. 184 v.d.; İstanbul kütüphaneleri Tarihi, Coğrafya yazmaları katalogları, 2. fasikül, Türk tarihine âit eserler, İstanbul 1944, s. 120-125.*

1 Topkapısarayı müzesi, Hazine kütüp. nr. 1612. Bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre, hayatı*, İstanbul, 1936, s. 253 v.d.; M. Fuad Köprülü, *Anadolu Selçukluları tarihini yerli kaynakları*, *Belleten* VII/27, 1943, s. 480-441; Adnan Sadık Erzi, *Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar*, *Belleten* XIV/56, 1950, s. 599 (1000 senesi rebiyülevvelinde istinsah edilen yegâne nüsha, İstanbul fethi ile sona ermektedir). Eserin te'lif tarihi hakkında bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *any. yer*; Adnan Sadık Erzi, *ayn. yer.*, not 10; M. Fuad Köprülü, *ayn. yer.* Kitap, Fâtih'in Uzun Hasan seferine giderken, Edirne'de bıraktığı oğlu şeyhzâde Cem'in arzusu üzerine meydana gelmiştir.

2 Bu muhalefetin mese'i hakkında bk. M. Fuad Köprülü, *ayn. esr.*, s. 437.

3 Nşr. Memhed Arif, *TOEM*, cüz, 26-38, İst. 1330-1916, s. 36-56. Eser ve müellif hakkında bk. Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, s. 26-27.

Diğer mühim kaynaklar aşağıda gösterilmiştir:

Tevkii (Nişancı) Mehmed Paşa b. Ârif, *Tevârihu 's-selâtinî 'l-Osmâniyye* (4) (bk. M. Halil [Ymanç], "trc" Millî tarihimize dair eski bir vesika, *TTEM XIV*, 1924/1340, nr. 3 (80), s. 144-146; I. Hakkı Konyalı "trc.", *Osmanlı tarihleri*, I, İst. 1949; (Fr. Babinger, *G O W*, s. 23-26).

Oruc b. Âdil, *Tevârih-i Âli Osmân = Die frühosmanischen Jahrbücher der Uruudsch. Nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge, erstmals herausgegeben und ein gelitet von Fr. Babinger, Honnover, 1925, s. 123-124.*

Rûhî Çelebi, *Tevârih-i Âli Osmân = Oxford, Bodleian Library, Mss, Marsh 313 (Bk. Fr. Babinger, G O W, s. 42-43'.*

Mehmed b. Hâcî Halili 'l-Konevi, *Tarih-i Âli Osmân = paris, Bibl. Nat., Mss. Pers., Suppl. 1394, var. 56a-61a (bk. E. Blochet, Catalogue, Paris, 1900, s. 86; Catalogue, I, Paris, 1905, s. 322). Ayrıca bk. Fr. Babinger, G O W, s. 18 v.d. Son yapılan bir hulâsa için bk. R. Anhegger, Mehmed b. Hacı Halili 'l-Konevi'nin *Tarih-i Âli Osmân'ı*, *Tarih dergisi*, II/3-4, s. 51-56.*

Ma'âti (Mir Seyid Ali b. Muzaffer el-Tûsi), *Tevârih-i Âli Osmân, (Hünkâr-nâme) = Topkapısarayı müzesi, hazine kütüp. Fars. yaz. Yazılışı: 877 h. 1417, var. 5b Sa. Bir hulâsası için bk. R. Anhegger, Fâtih devrinde yazılmış farsca manzûm bir eser, Ma'âli'nin *Hünkâr-nâme'si*, *T. D.*, I/1, 1949, s. 145, 166.*

Bihîştî, *Tarih-i Âli Osmân = British Museum. nr. Add. 7869 daki nüsha (Anhegger'deki mikrofilminden istifade edilmiştir).*

Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âli Osmân*, nşr. Âli, İst., 1332; nşr. F. Giese, *Die altosmanische Chronik des Âşık Paşazâde*, Leipzig, 1929, s. 131-132.

Mehmed Neşri, *Cihân-nümâ Bk. Fr. Taeschner, Die alt osmanische Chronik des Mevânâ Mehemed Neshri*, Leipzig, 1951, s. 179-180; Ali Emiri kütüp, nr. 220'deki nüsha, var. 163a-b. Neşri ve eseri hakkında bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 38-39; Faik Reşid Unat, Neşri tarihi üzerinde yapılan çalışmalara toplu bir bakış, *Bulleten*, VII/25, 1943, s. 177-201; Neşri, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, Neşri tarihi, hazırlayanlar F. Reşid Unat - Dr. Mehmed A. Köymen, I, Ankara, 1949, s. IX-XVI. Bizi alâkadar eden ikinci cilt henüz çıkmamıştır.

İdris-i Bidlisî (Hakimü 'd-dîn İdris b. Hüsâmî 'd dîn Ali), *Heşt bihişt*. Nuruosmaniye kütüp. Fars yaz. nr. 3200, V, var. 393a-402b. Bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 45-49; C. A. Storey, *Persian Literature. A bio-bibliographical survey*, Section II, Fasc. 2, London, 1936, s. 412-416.

Sarıca Kemâl (Kemâl-i Zerd), *Selâtin-nâme (Tevârih-i Âli Osmân)*. İst. Üniv. Kütüp., Türk yaz. nr. 331, var. 76a-77b. Eseri ve hayatı hakkında bk. R. Anhegger, *Selâtin müellifi Kemâl, Türk Dili ve Edebiyatı dergisi*, IV/4 1952, s. 447-470.

Muhyi'd-dîn Cemâli, *Tarih-i Âli Osmân*. Ali Emiri kütüp., türk. yaz. nr. 15'teki nüsha, s. 115 (bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 72-74).

Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âli Osmân*. Nşr. Âli, İst., 141, s. 172-173 (bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 80-81).

Hadîdî, *Tarih-i Âli Osmân*. İst. Üniv. kütüp., türk. yaz. nr. 1268, var. 114a v.d.

Rüstem Paşa, *Tevârih-i Âli Osmân*. İst. Üniv. kütüp. türk. yaz. nr. 2433, var. 111b - 112a.

Tevkii (Nişancı) Mehmed Paşa, *Tarih*, İst., 1279, s. 163.

Müellifleri meğul eserler (anonimler):

Tarih-i Sultân Muhammed Hân Fâtih el-İslâmbol bk. Schefer,, nr. 1049; Blochet, *Catalogue*, Paris, 1900, s. 165.

Tarih-i Âli Osmân (1446-1481), bk. Schefer, nr. 1051; Blochet, s. 165.

Tarih-i Âli Osmân (Feth-nâme-i Ebu'l-Hayr). *Bibl. Nat., Anciens fonds turc*. nr. 117.

Tarih-i Âli Osmân (Bayezid II. namına yazılmıştır). *Bibl. Nat. Suppl. Turc.*, nr. 1047.

Tarih-i Âli Osmân. İst. Bayezid, Umumi kütüp. nr. 5224. türk. yaz.

Tevârih-i Âli Osmân (Bayezid II. zamanında yazılmıştır). Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2080, türk. yaz., var. 126b-127b.

Tevârih-i nesl-i Âli Osmân Gazi. Ayasofya kütüp. nr. 3018. türk. yaz., var. 75b-76b; İst. Üniv. kütüp. nr. 3704, var. 66a-66b.

İkinci Sultan Bayezid devrine mahsûs *Tarih*. Nuruosmaniye kütüp türk. yaz. nr. 4895/8.

Tarih-i Âli Osmân. Topkapısarayı müzesi, Revan kütüp. türk. yaz. nr. 1099, var. 62b-64a.

Tevârih-i Âli Osmân = Die altosmanischen anonymen Chroniken. In Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Giese, I. Text und Variantenverzeichnis, Bres'au, 1922, s. 74.

Aşağıda zikredilen muahhar kaynaklarda İstanbul'un muhasara ve zaptına dair mufassal malûmata tesadüf olunuyor:

Hoca Sa'dü 'd dîn, *Tâcü 't-tevârih*, İst., 1279, I, s. 416-429.

Mustafa Âli, *Künhü 'l-ahbâr*. İst., 1285, Rûkn IV, cüz I, s. 250-258.

Müneccim-başı Ahmed, *Sahâ'ifü 'l-ahbâr*. Nedim trc., İst., 1235, III, s. 371 v.d.

Hayrullah Efendi, *Tarih*. İst., 1273, VII, s. 57-76 (Bizans ve latin kaynaklarından istifade etmiştir).

Hasib Efendi (Mu'm'n-zâde), *Silkü'l-eâlî Âli Osmân (5)*. Süleymaniye, Hâlet Efendi kütüp. türk. yaz. nr. 596, var. 189b-199b.

Ahmed Bahâü 'd dîn (Cizyedâr), *Tarih*, Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2403. Türk. yaz., var. 194b-198b.

4 Kitap iki risâle halindedir: 1 - *Risâle fi tevârihi's-selâtinî'l-Osmâniyye*, 2 - *Risâle fi târih-i Sultân Muhammed b. Murâd Han min Âli Osmân*. Bk. Ayasofya kütüp., nr. 3204, var. 11b-12b.

5 Mühim olan bu manzum eser 18.000 den fazla beyti ihtiva eder. Hepsini bir kafiye ve bir vezindedir. Osman I. dan Fâtih'e kadar muharebelerini, devlet adamlarını, âlimlerin ve şairlerin tercüme-i hallerini nazım yolu ile bildirir. Bk. *Katalog*, fask. 2, s. 152.

İstanbul'un muhâsara ve zaptı ile alakalı muahhar diğer Osmanlı kaynakları için bk. Fr. Babinger, G O W, indeks; Forrer, *Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul*, *Der Islam*, XXVI, 1942, s. 176 v.d.; İst. kütüp. Tarih-coğ. yazmaları katalogları. 2. fasikül: *Türk tarihine ait eserler*, İst., 1944, indeks.

Fetih-nâmeler :

İstanbul'un zaptından sonra yazılmış Felih-nâmeler de, bu hâdisenin aydınlatılması bakımından, mühimdir. Bunlar, muhasaranın cereyan tarzından ve vukûa gelen çarpışmalar ve neticeleri bakımından — birer edebî inşâ nûmuneleri olmalarına rağmen — birinci derecede ehemmiyeti hâizdirler. İstanbul'un fethi hakkında yazılmış fetih-nâmelerden bilinenler şunlardır:

İlki Fâtih Sultan Mehmed'in İran şahı (tabii Karakoyunlu hükümdar) Cihân-Şâh'a İstanbul'un fethi tebşiri ile gönderdiği farsca Fetih-nâme olup, Feridun Bey'in Münşeâtü's-Selâtin (İst., 1264, I, s. 237-245) de şu başlığı taşımaktadır: "cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultân Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından Hâce Kerîmî inşâsiyle İran şahı Cihân Şâh Mirzâ'ya İstanbul'un fethi tebşiriyle gönderilmiş olan nâme-i humâyunun sûretidir" (6).

Aynı mektup Sarı Abdullah Efendi Münşeât'ında (7) (= Es'ad Efendi kütüp., nr. 3333, var. 34a v.d.) "mükâtebât-ı belîğâ ki der zemân-ı merhûm Sultân Muhammed Han ez cânib i işân fristâde şüd; fetihnâme-i Kostantiniyye-i uz mâ [ki be-] Melik-i mülk-i Acem fristâde şüd ez inşâ-i Cezeri" başlığını taşır. Diğer yine Fâtih Sultan Mehmed tarafından Memlûk hükümdarı İnal'a gönderine arapça nâmedir. Metin, Feridun Bey'de (İst. 1274, nr. I, s. 235-238) "Cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethinde Mollâ Gûrânî inşâsiyle aziz-i Mısır İnal Şah tarafına yazılmış olan Nâme-i humâyunun sûretidir" başlığını taşımaktadır (8).

Ayrı bir münşeât kitabında, arapça bu metin şu başlık altında bulunuyor: "Merhum Sultan Mehmed Han Gazi mahûsa-i Kostantiniyye'yi feth itdüğü zamanda Sultan ı Mısır merhum Sultan Inal'a göndermiştir. Mevlânâ Gûrânî-i merhum inşâ etmişdir; mezkûr sultan İnal'in tebniye-i saltanatını işâret ve feth-i Kostantiniyye'nin beşâretini işâret eder" (9).

Diğer iki Fetih-nâme'nin başlıkları şu şekildedir:

1. "Şerif-i Mekke-i Mükerreremeye irsal buyurulan Kostantiniyye Fetih-nâme-i humayunun sûretidir (arapça)", bk. Feridun Bey, I, s. 239-240; 2. "Cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethine dâir Mekke-i Mükerremer şerifine gönderilmek üzere aziz-i Mısır'a gönderilmiş olan nâme-i humâyunun sûretidir (arapça)", bk. Feridun Bey, I, s. 240 - 243.

2. Memlûklu kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı hakkında Memlûklu kaynaklarında bulunan malûmat, Osmanlı kaynaklarının (yk. bk. Felih-nâmeler) İstanbul'un zaptından sonra Mısır sultanı el Melikü'l-Eşref Seyfû'd-din Inal'a bir fetih-nâme gönderildiğini bildiren kayıtlarına uyar. Mezkûr kaynakların, Fâtih'in, hem yeni sultanını tebrik ve hem de bu sevinçli zaferi müjdelemek üzere bir elçi gönderdiğini ve bu elçinin fetih-nâmeden başka

birtakım hediyeler de getirdiğini bildirmesi, Osmanlı kaynaklarını tamamlamaktadır.

Fâtih'in muasırı Memlûklu müellifi İbn Tagrî Birdî (Ebu 'l-Mehâsin Cemâlî 'd-din Yusuf, ölm. 1469) (10), bu ge'en elçiler vasıtası ile muharebenin günü ve tarihi hakkında uzun tafsilât vermekte, İstanbul ekâbirinden olan esirlerin Kahire'ye gelmesi ve burada duyulan sevinci anlatarak, şehrin donatılmasını tasvir etmektedir. (bk. Havâdisü 'd-dühûr, I, s. 277).

Aynı müellif En-Nucûmu 'z-Zâhire (11) (= Aya-sofya kütüp., arapça yazm. nr. 3499, VII, s. 239)'de, nisbeten kısa olarak tekrarladığı bu bahiste, Kahire'ye gelen Osmanlı elçisinin ismini tasrih etmekte, getirdiği nâmenin manzûm ve mensûr olduğunu bildirmektedir. İzahatımızdan da anlaşılacağı üzere, bu gibi kaynakları aslâ ihmal etmemek icabeder. Diğer muahhar Memlûk kaynakları (12), umûmiyetle İbn Tagrî Birdî'yi takip ediyorlar (İbn Tagrî için bk. Brockelmann, G A L, II, 2. basım, 1949, s. 51-52).

3. Bizans ve Grek kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili Bizans/Grek kaynaklarının başında evvelâ şahitlerden olup, muhasara devamınca şehirde bulunan Georgios Phrantzes gelir. Şehrin muhasara ve zaptı hakkında en mufassal malûmatı veren Phrantzes, imparatorun müşavir-i hasası olarak, bizzat vekayi içinde yaşamıştır. Bk. Chronicon, nr. I. Bekker, Bonnae, 1838, s. 325 v.d. (bk. Gy. Moravicsik, *Byzantinoturcica*, Budepest, 1942, I, 151 v.d.; J. B. Papadopoulos, *Georgii Phrantzes Chronicon*, I, Lipsie, 1935; VI, Mirmiroğlu trc.: Yeorgios Francis, *Vekayinâme T.T.K.* nüsha, s. 146 v.d.

6 Türk. trc. aynı eserde yapılmıştır, bk. c. I, s. 245-250; diğer bir tercümesi için bk. A. Ateş, *İstanbul'un fethine dair Fatih Sultan Mehmed tarafından gönderilen mektuplar ve bunlara cevaplar*, *Tarih dergisi*, IV/7, 1952, s11 v.d.

7 Münşeât'ın tavsifi ile muhteviyatı hakkında yapılan bir tetkik için bk. Adnan Sadık Erzi, *Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar*, Belleten, XIV/56, 1950, s. 631-647.

8 Türkçe tercümesi aynı eserde yapılmıştır. Bk. I, s. 237 v.d.; mükemmel bir tercümesi için bk. A. Ateş, *ayn. esr.*, s. 11 v.d.

9 Üniv. Kütüp., arap ve türkçe yazm. nr. 57338, var. 9a-11b.

10 *Havâdisü'd-dühûr fi mada'eyyâmi ve 'ş-suhûr*, Ayasofya kütüp. arapça yazm. nr. 3185. I, s. 277. W. Popper nr.: *Extracts from Abû 'l-Mahâsin İbn Taghrî Birdî's Chronicle*, entitlet *Shuhur*, I, Berkeley - California, 1930.

11 *İbn Taghrî Birdî's Annals*, entitlet *An-Nujum az-Zâhira fi Mulûk Mısır wal-Kâhira*, Edited by W. Popper, VII, Berkeley-California, 1926.

12 Bu yazının tab'ı sırasında göremediğimiz, İstanbul'un Fâtih tarafından zaptı haberinin gelmesi üzerine yapılan şenlikleri anlatan, bir Memlûk kaynağından bizi haberdar eden A. Ateş'in *Orins'de* çıkan şu makalesine bk. *Kastamonu genel kitaplığında bulunan bazı mühim arapça ve farsça yazmalar*: Ali b. Ahmed el-Sehâvî el-Hânefî, *Tarih-i Mısır* (809-887 seneleri arasındaki vukuâtı ihtiva eder) = V/1, 1952, s. 45, nr. nr. 52.

Bundan sonra muasır olarak Dukas'ı zikretmek icabeder. Bk. *Ducæ Michaetis Ducæ nepotis historîa Byzantina recognovit et interprete italo addito Supplevit Bekkerus*, I, Bonnae, 1834, s. 270 v.d. (Bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, 126 v.d.). Ve bir de bk. Migne, *Patrologia*, c. CLVII, Paris, 1866; *Corections par A. Mullah, Conjecturen*, Berlin, 1852.

Şahit olmayanların başında Laonikos Chalkokondiles geliyor. Bk. nşr. Darko, *Laonici Chalcocondylæ historiarum demons irationes*, Buhapestini, 1922-1927, II, 131 v.d. Fransızca trc.: Chalcondile, *L'hisloire de la décadence de l'empire Grec etc...* trad. en franâais V. Bourbonnois, Paris, M. DC. XX, s. 217, 218, 224, 227; ayrıca bk. *Histoire Générale des Turcs, Contenant l'histoire de Chalcocondyle*, trad. par Blaise de Vigenaire, I, Paris, 1662 (bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, 230 v.d.).

Yine muâsırlarından olup, şahit olmayanlardan biri Kritoblos'dur. Bk. *Tarih-i Sultan Muhammed Hân-ı sâni*, trc.: Karolîdi, İstanbul, 1328, T O E M ilâvesi, s. 23-85. Fâtih devri ricalinden olup, Fâtih'in cülûsundan itilâberen on yedi şenelik vekayii kaleme almıştır. Ayır-ı nşr. için bk. *Critobule d'Imbros, Bics tu Moameth. en cing livres*, éd. C. Müller, *Fragmenta Historicorum graecorum*, c. V, Paris, 1870, et Dethier, *fransızca tercümesi ile birlikte*, bk. *Mon. Hist. Hung.*, c. XXI; *Ubi-cini*, tahlilleri hakkında bk. *L'Annuaire de l'assoc. des études grecques*, Paris, 1871.

Müellifi meghûl "*Historia Turcorum (1373-1512)*", Roma, *Bibliotheca Vaticana, Codices Barberiniani*, nr. 111. Grekçe olan metne ilk defa işaret eden S. Ricci olmuştur. Bk. *Liste sommaire des manuscrits grecs de la Bibliotheca Barberina, Revue des Bibliothèques*, 17 (1907), s. 81-125. Bu grekçe Osmanlı tarihinin ehemmiyetine Gy. Moravcsik ve G. The. Zora (İstanbul'un zaptı ve Fâtih II, Mehmed'in hükümdarlığı, rumca, Atina, 1952) nazar-ı dikkati çekmişlerdir. Bu metnin türkçe tercümesi için bk. Dr. Şerif Baştav, XVI. asırda yazılmış grekçe anonim osmanlı tarihine göre İstanbul'un muhâsarası ve zaptı, *Beşiten*, cilt XVIII/69, 1954, s. 51-82.

Hierax (1461 yılına kadar geçen vekayii ihtivâ eden manzum, 734 beyit, Osmanlı tarihi veya İstanbul'un fethi hakkında figan-nâme) = Metin: nşr. Ph. A. Dethier: *Monumenta Hungariae Historica*, XXI/1; Sathas nşr.: *Threnos e dia ten Ton Turkon Basileian, Bibliotheca graeca medii aevi*, t. I, Venise, 1872. Ayrıca bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, s. 156 v.d.; ayn. mll., *Zur Quellenfrage des historischen Gedichtes von Hierax, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, X, 1932-1934.

4. Lâtince ve diğer kaynaklar:

Leonard de Chio (évêque de Mitylene), *De urbis C.P. Jactura Captivitateque veya Historia Captae a Turcis C.P.*, nşr. l'Ecuy, Paris, 1823; nşr. Migne, t. CLIX ve nşr. Dethier, ve De Lesbo a Turcis Captae (Pie II. ye mektup), bk. K. Hopf, *Chron. greco-romanes*, İstanbul'un sukutu ve kendisinin esareti hakkında mektuptur. 15 Ağustos 1458'de Sakız'da yazılmıştır. İstanbul'un muhâsarası sırasında şehirde bulunuyordu.

Le Cardinal Izidore, *Lamentatio*, bk. Migne, t.

CLIX. İstanbul'un fethinde şehirde bulunuyordu.

Anonim, *Historiola quae inscribitur C.P. nae civitatis expugnatis Conscripta anno 1459*, nşr. K. Hopf (*Mon. Hist. Hung.*) 1459'da yazılmış muhtasar İstanbul'un muhâsarası tarihi.

İskender Nestor, *Provest o Tsarigrad* (Çarigrad hakkında bir hikâye) = Rusca, nşr.: J. J. Sryezni-jevshy, Pétersbourg, 1854 (*Mém. de l'Acad. des Sc.*). Fransızca trc. nşr.: Dethier, *Mémoires d'un Janissair Polonais, témoin oculaire et actif du siège et de la prise de C.P.*, etc., éd. et trad. Th. d'Oksza, muhâsara esnasında Fâtih'in ordusunda bulunmuş olan bu Polonyalı Yeniçeri eserini 1498'de Polonya lisam ile yazmıştır. Anonymus Moscovita (Nşr. ve trc.: Dethier).

Nicolo Barbaro, *Giornale dell'assedio di Constantinopoli 1453*, nşr. E. Cornet, Vienna, 1856. Türk. trc. Ş.T. Diler, *Kostantiniye muhâsarası Ruznâmesi, 1453.*, İst., 1953, İst. Fethi Derneği neşriyatı.

Zorzo Doflin, *Asseido e presa die Constantinopoli nell'anno 1453*, nşr. George M. Thomas, *Belagerung und Eroberung von Constantinopel im Jahre 1453*, München, 1868. Türk. trc. Samim Sinanoğlu - Suat Sinanoğlu, 1453 yılında İstanbul'un muhâsarası ve zaptı, Fâtih ve İstanbul, 1. c'd. 1. sayı, 1953, s. 19-62.

Aeneas Sylvius, *Tractatus de captione urbis C.P. anno 1453*.

Angelus Johannes Zaccharias, *Podestà de péra, E. pistole de excidio C.P. no*, nşr. S. de Sacy, *Not. et extr.*, XI, Paris, 1827, s. 75-79, *Atti della Soc. lig.*, XIII, s. 229-233.

Ankaralı Abraham, İstanbul'un zaptı hakkında manzum mersiye (ermenice) bk. K. Patkanian, *Ermeni edebiyatı bakiyeleri* (ermenice), Moskova, 1884, *Ararat Dergisi* (ermenice), Eçmiadzin, 1895, s. 465-469. Fransızca trc. Ed. Boré, *Elégie sur la prise de Constantinople*, *Nouv. JA*, 1833, pp. 271-278. bk. Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul tarihi*, trc. H. Andreasyan, İst. 1952, s. 81. not. 3., Çamiçiyân, *Ermeni tarihi* (ermenice), Venedik, 1784, III, s. 499 (burada grek ve İktin kaynakları da kullanılmıştır. Bk. III, s. 492-500). Abraham fetih esnasında Galata'da bulunuyordu.

Giovanni Maria Angiolello, *Historia Turchesca (1300-1514)*, nşr. Donado da Lezze, Bucureşti, 1909.

Ricoldus (Prisonnier des Turcs et Janissair), *De vita et moribus Turcarum*, Paris, 1509.

Yine muhâsaraya şahit olanlar arasında, Ubertaini Pusculo'nun İstanbul'un fethine dair manzum dört kitabı (13) ile Fransızken rahibinin, 4 Temmuz 1453'de şehrin muhâsarası hakkındaki eserini (14) de zikretmek icabeder.

5. Muhtelif tetkikler.

a) İstanbul'un zaptına dair monagraflar.

1) M.M. Stasüleviç, *Osada i vzyatiye vizai turkami* (İstanbul'un Türkler tarafından muhâsara ve zapt edilmesi); *Uçeniye Zapiski*, 2. kısım Imp. Akad. Nauk'ın mecmuasında Kitap I (1854), 65-176. Müellif Bizans kroniklerinden istifade etmiştir.

2) A.D. Mordtmann, *Belagerung und Eroberung Constantinopoles durch die Türken im Jahre 1453*, Stuttgart ve Augsburg, 1858. Esas olarak N. Barbaro'nun eseri

almıştır. Osmanlı kaynaklarından da bazı iktibaslar mevcuttur.

3) Ad. Ellissen, *Analecten der mittel und neugriechischen litteratur*, Leipzig, 1855-1862, V, cild. 3, cildde müellif İstanbul'un Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkında bir monografi yazmıştır.

4) J. N. Krause, *Die Eroberungen von Konstantinopel im XIII-en und XV-en Jahrhundert nach byzantinischen, frankischen, türkischen Quellen und Berichten*, Halle, 1870. Daha ziyade bir toplamadır.

5) H. Vast, *Le siège et la prise de Constantinople par les Turcs*, *Revue historique*, XIII (1880, s. 1-40).

6) E. A. Vlasto, *La prise de Constantinople par les Turcs en 1453*, *Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France*, XV (1881), s. 104-129., ayn. müel., *Les derniers jours de Constantinople*, Paris, 1883.

7) G. Destunis, *Bizans surlarının tarihi ve topografik hülâsası* (Rusça), Odesa 1887. Ayr. bk. *Jurn. Min. Nar. Prosv*, 1889, s. 213, 225.

8) P. D. Pogodin, *1453 senesinde Bizans'ın Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkındaki menbaların hülâsası* (Rusça) = *Jur. Min. Nar. Prosv.*, 1889, s. 117-258.

9) Ch. Mijatovich, *Constantin the last emperor of the Greeks. The conquest of Constantinople, A. D. 1453*, London, 1892.

10) Stasioulévitch, *Siège et prise de Byzance* (rusça), *Mém. de l'acad. des sc. de Pétesbourg*, 1854.

11) A. Mordtmann, *Esquisse topographique de Constantinople*, Lille, 1882, Ayn. Müel., *Die letzten tage von Byzans*, *Mitteilungen des deutschen Exkursionsklubs in Konstantinopel*, Kons., 1893-1895, Deft. I, s. 34-47., Def. II, s. 1-21.

12) L. Fincati, *La Presa di C. P.*, *Rivista Marittima*, Mayıs, 1886, Roma.

13) A. G. Paspatis, *Poliorkia Kai Hhalosis tes K. P. hypo ton othomanon en etei 1453* (İstanbul'un muhasara ve zaptı), Atina, 1849.

14) İstanbul'un zaptı hakkında yazılmış bir Venedik kroniğinin hülâsa ve nşr.: Thomas, *Sitzungsberichte der k. Bay. Akademie d. Wissens*, 1868).

15) A. A. Bernardakis, *La prise de Constantinople 1453*, Athènes, 1907.

16) G. Th. Zora, *İstanbul'un zaptı ve FâtiH II. Mehmed'in hükümdarlığı* (rumca) = Atina, 1952.

17) Saad-ed-Din, *Relation de la prise de Constantinople par Mahomed II.*, trad. du turc par Garcin de Tassy, Paris, 1826 ve Michaut, *Biblioth. des croisades*, t. III, 1853. İngilizce trc. Gibb. Glasçow, 1879.

18) Dr. P. A. Dethier, *Le Bosphore et Constantinople by the Turks*, London - New York - Bombay, 1903, s. 334 v.d.

19) Gustave Schlumberger, *La Siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs en 1453*, Paris, 1915. Türk. trc. M. Nahit, *İstanbul'un muhasarası ve zaptı*, İst., 1331.

20) Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un fethi*, İst., 1949.

21) FâtiH Sultan Mehmed han-ı sâni ve İstanbul'un fethi, nşr. M. Şerif Çavdaroğlu, İst., 1953.

22) L. Massignon, *Textes prémonitoires et commentaires mystiques relatifs à la prise de Constantinople par les Turcs en 1453 (= 855 H.)*, *Driens VI/1* 1953, s. 10-17.

Şu iki makaleye de bak.: Prof. C. Amantos, *La prise de Constantinople*; N. Moschopoulos, *La siège et la prise de Constantinople selon les sources Turques*, *Hellenisme contemporain*. Her iki makalenin tenkidi için bk. Feridun Dirimtekin, *FâtiH ve İstanbul*, II, cind, 7-12. sayı, s. 275-282.

b) Yardımcı eserler:

Bizantinolog ve türkologların umumî tarihleri:

Ham materyalın ilmi bir şekilde işlenmesi suretile, İstanbul'un zaptı, Bizans tarihine hasredilmiş eserlerde de tetkik edilmiştir. Meseâ bk.

Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, Paris, 1836, XXI, s. 226 v.d.

G. Finlay, *Histoire of the Byzantine and Greek Empires from 1052-1453*, London, MDCCCLIV, s. 620 v.d.

Michaud, *Hist. des croisades*, III (1853).

Türkiye hakkında yazılmış umumî tarihlerde de yine geniş teferruat bulmak mümkündür. Meseâ bk.

Hammer - Purgstall (Joseph von), *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 10 cind, Pest, 1827. Ayrı bir nşr. 4. cild. Pest 1834 - 1836. Fransızca trc.: *Hist. de l'Empire Ottoman*, trad. de l'Allemand par S.-S.-Hellert, 18 cind, Paris 1835-1844; Ayr. nşr. par Dochez, Türk. trc. M. Ata, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, 1329-1337.

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, 5 cind, Hamburg, 1840, I, s. 799-855 (Menbalarından bir çok iktibaslarda bulunuyor).

N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, 5 cind, Gotha, 1908-1913. II, s. 3-38 (Üslûbu çok sade olup, umumiyetle pek i'timat edilmez).

Ayrıca şueserlere bakınız:

VL. Mırmıroğlu, *FâtiH'in donanması ve deniz savaşları*, İst, 1946.

VL. Mırmıroğlu, *FâtiH Sultan Mehmed II devrine ait tarihi vesikalar*, İst., 1945.

F. Babinger, *Mohamet II le conquérant et son temps (1432-1481)*, Paris, 1954.

Dr. Selâhattin Tansel, *Osmanlı kaynaklarına göre FâtiH Sultan Mehmed'in siyasi ve askerî faaliyetleri*, Ankara, 1953.

K. Paparçopoulos, *Elen milletleri tarihi* (rumca), Atina, 1925, V, s. 328 v.d.

II. Muhasaraya dâir hususî tarihler:

Yukarıda kaydedilen muhtelif mahiyette kaynaklar arasında, hususî sûrette muhasaraya dair tarihler, mühim yer alır. Bunlar, bilhassa, vukua' gelen savaşların cereyan tarzı, safhaları ve neticeleri bakımından, —birinci derecede ehemmiyetli birer kaynak olmaları icap eder. Hemen ilâve edelim ki, bizde yazılmış bu

13 1. kitap 590, 2. kitap 558, 3. kitap 770 ve 4. kitap 1088 beyti havidir. Bk. nşr. Dethier (*Mon. Hist. Hung.*).

14 Bk. Muratori, XVIII, s. 701, *Rapporto del Superiore del Franciscani, presente all'assedio ed alla presa di costantinopoli*, nşr. Dethier.

cins eserlerde bu neviden malûmat ya hiç yoktur, veya pek sathî ve noksandır.

I. Yerli Tarihler:

Tâci-zâde Cafer Çelebi, *Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi*, nşr. TOEM, İst., 1331. Elde mevcut bu kabil yerli kaynakların —ihtimâl— ilkidir. Eserin müellifi olan Cafer Çelebi —daha ziyade Tâci-zâde— (ölm. 1515), devrinin —yani Bayezid II. ve Selim I. devri— münşileri arasında mühim bir mevki işgal etmesine rağmen (15), mezkûr eserinde İstanbul'un muhasarası ve zaptı hâdisesini, gerekli şekilde nakledememiş, lüzumsuz birtakım tasvirlerle girişmiştir. Meselâ "... düşünbiş günü olıcak müslimanlar câmelerini pâk idüp vasiyet nâmelerini yazdırup, gaza niyetine hazır ve müheyya oldular. Ahşam olup felek ordusunda nücüm... zuhur idecek orduy-ı hümâyunda dahi şenlikler ve şâdilikler suretin gösterüp, âmme-i leşker çadırları öninde firâvân şem'ler yakup, her güşeden tehlil ve tekbir âvâzi göklere derk-derk oldu... Bir zaman bu uslûb üzre şenlik ve şâdilik itdikten sonra bir lahza dahi halk yatup, âsâyiş eyledi. Çün gicenin sülûsâm geçüp sülûs-i âhiri kaldı... her kişi yerinden kalkup, gaza niyetine sâz u selebin kendüye rast itmeğe başladı (s. 17-18)". (Eserin sadeleştirilmesi hakkında bk. Şeref Kayabuğazı, *(Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi, İst., 1953)*.

Mehmed Selim (ölm. 1726), *Tarih-i feth-i İstanbul*, bk. Fr. Babinger, *G o W*, s. 258.

Mehmed Es'ad (İmam-zâde) (ölm. 1276/1859, 1860), *Feth-i Kostantiniyye, İst., 1285*, s. 22 v.d.; Türk. yzm. Hüsvrev Paşa ktp. nr. 439. Mahmud II.'nin emrile yazılan eserin ehemmiyeti, bilhassa, "le-tuftahanne..." hadîsinin izahındadır. Burada, Suyûtî (ölm. 1505)'nin *el-Câmi'u 's-sagir*'inde zikrettiği râviler tekrar edilmiştir (bk. 5-7). İstanbul'un muhasarası ve zaptı —Fâtih'in İstanbul'u muhasara ve zaptı mevzuubahs olduğuna göre— yalnız Hoca Sa'dü'd-din ve Kâtib-çelebi'den istifade edilmiştir.

Ahmed Muhtar, *Feth-i celil-i Kostantiniyye*, nşr. M. Tahir, İst., 1316, Basılmamış ikinci cildi, yazma halinde Üniversite K.'ndedir. Müellif, şark ve garp kaynaklarına müracaat etmiştir.

Ayasofya'dan bahseden bir kısım eserlerde de İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili malûmata tesadüf olunuyor. Meselâ Ahmed b. Ahmed el-Münşî el-Ceylânî, *Kitâbu zikri ka'fai Kostantiniyye ve binâi Ayasofyâ fi't-târih*, Ayasofya ktp. Fars. yzm. nr. 3124. Mezkûr nüshada (var. 5b) bulunan Bayezid II.'e duadan anlaşıldığı üzere eser 895 h'de yazılmıştır (vaq. 73a).

Tevârih-i şehri-i Kostantiniyye, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. Türk. yzm. nr. o/39 (Selim I.'in cülûsuna kadar). Burada, Fâtih Sultan Mehmed'in, Boğazkesen hisarının inşası hakkında, Tekfur'a gönderdiği bir nâme kayıtlıdır: "Ben ki, İslâm padişahı Sultan Mehmed Han'ım, sen ki Kostantiniyye kuralısın, nâmem vüsûlünde gerekdir ki bizim için Rum-ili tarafından ..". bk. s. 213. Hemen kaydedelim ki bundan sonra verilen malûmat tarihî roman kabilindedir.

Hikâyetü tevârihi bi binâi Kostantiniyye ve fethi Kostantiniyye Sultan Muhammed, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. nr. o/118.

Derviş Şems, *Kitabu târihi Ayasofya, Ayasofya ktp. Fars. yzm. nr. 3025*. Fâtih Sultan Mehmed zamanında yazıldığı anlaşılan bu eser de, Fâtih'in İstanbul'u zaptettiği ve ehl-i İslâm'ın Ayasofya'da namaz kıldığı tasvir ediliyor (var. 33b). Burada, Ayasofya hakkında verilen malûmat, müellifin ifadesine göre, Fâtih'in emrile rumcadan tercüme edilmiştir (bk. var. 33b).

2. Ecnebi tarihler:

N. Jorga, *Une source négligée de la prise de Constantinople, Académie Roumaine, Bulletin de la section historique, t. XIII* (Bucureşti 1927), s. 59-68, 106-128; Türk. trc.: Fazıl Işık-Özü - Adnan S. Erzi, *İstanbul'un zaptı hakkında ihmal edilmiş bir kaynak, Bel'ten, XIII/49*, 1949, s. 107-147.

Düğer ecnebi tarihler hakkında bk. 4. Lâtin kaynakları.

İbn Kemal, Târih.

3. İbn Kemal (Ahmed Şemsü 'd-din, Kemal paşa-zâde) (16), *Târihu fethi Kostantiniyye, Süleymaniye, Şehid Ali paşa ktp. Türk. yzm. nr. 2720/14*. Kitap, içinde bulunduğu mecmuanın 199'uncu yaprağından başlar. Bu mecmuada, ekserisi İbn-i Kemal'e ait olmak üzere, tefsir, fıkıh ve tasavvufa dair 14 risâle vardır. Bk. *İstanbul kütüphaneleri tarih - coğrafya yazmaları kataloglar, fas. 2. Türkçe tarih yazmaları, İst., 1943*, s. 125.

Hemen söyleyelim ki, İbn Kemal'in İstanbul'un muhasara ve zaptı için yazdığı hususî bir tarih gibi gösterilmek istenen mezkûr eser, onun *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ında, aynı mevzua hasrettiği kısmın diğer bir sûretidir. *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Bayezid II.'nin emrile yazıldığına (=bk. Ali Emiri ktp. nr. 25, Defter I, var. 15a) ve İbn Kemal'in babası Süleyman bey'in İstanbul muhasarasında bizzat bulunduğuna (=bk. Bihiştî) göre, İstanbul'un muhasara ve zaptı için bu kısmın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Gerek Fâtih (17) (=nr. 4205) ve gerekse Ali Emiri (= Millet ktp. nr. 31) kütüphanesindeki *Tevârih-i Âl-i Osmân* nüshaları ile karşılaştırdığımız mezkûr eserde (18) müellif, hâdiseleri bazan tenkit eder mahiyette bir ifâde kullanıyor. Bayezid II.'nin emrine uyarak, eserinde bir çok türkçe kelimeler kullanan müellif, ayrıca bir takım terkîp ve istilahlara da yer vermiştir.

15 Biyografisi hakkında bk. M. Tayyib Gökbilgin, *IA, III*, s. 8-10.

16 İbn-i Kemal (1468-1534), Fâtih ümerasından Kemal paşa-zâde Süleyman bey'in oğludur. Kendisi, Fâtih, Bayezid II. ve Kanunî devirlerini idrâk etmiş bir devlet adamıdır. Bilhassa, Bayezid II. devrinde tanınarak, Kanunî devrinde Seyhülislamlık rütbesine yükselmiştir. Biyografyası için bk. *İst ktp.*, s. 120 vd; Şehî *Tezkire*, 43; Lâtifi, *Tezkire*, 79; Fr. Babinger, *G O W*, s. 61-63. Müellifin vefatı tarihi olarak 939 ve 940 senelerini gösteren muhtelif tarihleri için bk. Niğancı, *Târih-i Al-i Osman*'a ilâve edilmiş ve muhtelif ölüm tarihlerini havi mecmua, Üniv. ktp. Türk. yzm. nr. 4144, Var. 3b.

17 Bu nüshanın faksimilesi için bk. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Al-i Osman*, Defter, VII — Önsöz, index ve içindekileri hazırlayan: Dr. Şerafeddin Turan, T.T.K. Yayınlarından 1. seri, nr. 5, Ankara, 1954.

18 Göremediğimiz diğer bir nüsha için bk. *Bibl. Nat. Mss. Turcs. Suppl. 157, Var. 48a-77b*; ayr. bk. Dr. Şerafeddin Turan, *ayn. esr.*, önsöz s. 6.